

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ANALYSIS OF THE CONTEMPORARY LABOUR MARKET OF TERNOPIL REGION

УДК 331.5

Крисько Ж.Л.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
та публічного управління
Тернопільський національний
економічний університет

Михасів О.П.

головний спеціаліст відділу
з питань праці та організаційної
роботи департаменту
соціального захисту населення
Тернопільська обласна державна
адміністрація

У статті розглянуто тенденції та процеси функціонування ринку праці Тернопільської області. Проаналізовано рух робочої сили та його вплив на обсяги, структуру, рівень динаміки та регіональні відмінності. Окреслено заходи сприяння зайнятості населення та його соціального захисту. Досліджено вплив факторів структури економічно активного населення на чисельність безробітних. Встановлено причини виникнення безробіття у Тернопільській області.

Ключові слова: ринок праці, заробітна плата, трудові ресурси, рівень безробіття, соціальний захист.

В статье рассмотрены тенденции и процессы функционирования рынка труда Тернопольской области. Проведен анализ движения рабочей силы и ее влияние на объемы, структуру, уровень динамики и региональные различия. Определены меры содействия занятости населения и его социальной защиты. Исследовано влияние

факторов структуры экономически активного населения на численность безработных. Установлены причины возникновения безработицы в Тернопольской области.

Ключевые слова: рынок труда, заработная плата, трудовые ресурсы, уровень безработицы, социальная защита.

The trends and processes of the labor market functioning in Ternopil Region have been examined in this article. The labour power movement and its influence on the amount, structure, dynamic level and regional differences have been analyzed. The measures to promote employment and the development of other measures of their social protection have been outlined. The influence of the factors of the economic active population structure on the amount of unemployed have been researched. The reasons of unemployment in Ternopil region have been stated.

Key words: labor market, salary, labor force, unemployment level, social protection.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України пов'язане із вирішенням таких важливих питань, як розбудова сучасної соціально-орієнтованої економіки, відродження вітчизняного виробництва, відновлення соціальної захищеності населення. У практичному вирішенні цих найгостріших проблем одне із центральних місць займає регулювання ринку праці, що забезпечує розподіл та перерозподіл суспільної праці за видами економічної діяльності та в територіальному просторі у відповідності із структурою суспільних потреб та форм власності.

Активна соціальна політика держави у сфері праці може бути ще більш дієвою, якщо в повній мірі зможе врахувати економічну, соціальну та демографічну ситуацію в кожному регіоні. Тому в сучасних умовах зростає потреба в глибокому обґрунтуванні нових шляхів та методів регіонального розвитку ринкових трудових відносин та зайнятості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різними аспектами функціонування ринку праці займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Є. Бандур, Д. Богиня, М. Долішній, І. Маслово, Н. Павловська, В. Савченко, та низка західних вчених: С. Бріттен, Д. Кейнс, А. Пігу, М. Фрідман та ін. Разом з тим є усі підстави стверджувати, що актуальність дослідження проблем ринку праці не зменшується. Це пов'язано з тим, що ще не достатньо глибоко розроблені і узагальнені питання теорії – понятійний апарат, принципи дослідження, класифікаційно-понятійні чинники

ринку праці та ін. І тому, виникає потреба поглибленого дослідження як теоретико-методологічних, так і практичних питань ринку праці.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану ринку праці Тернопільської області, вивчення особливостей безробіття та напрямів його подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Тернопільська область традиційно була і залишається трудонадлишковою та сільськогосподарською. Історично склалося, що в області присутня значна тимчасова трудова міграція як за межі області, так і за межі держави. Одним з пріоритетів формування оптимальної галузевої структури області з урахуванням місцевих сировинних ресурсів та наявного виробничого потенціалу є агропромисловий комплекс. Частка зайнятих у сільськогосподарському виробництві найбільша і складає четверту частину від зайнятих в усіх сферах економічної діяльності. Орієнтація роботодавців на застосування новітньої техніки та сучасних технологій в сільському господарстві, підвищення продуктивності праці на даному етапі не дає суттєвого збільшення потреби у додатковій робочій силі.

Сучасну демографічну ситуацію Тернопільського регіону можна назвати загрозливою, бо відбувається постійне скорочення населення. Чисельність населення Тернопільської області зменшується починаючи з 1994 р. (у цілому по Україні – з 1993 р.). Щорічно область втрачала від 2,3 тис. осіб у 1995 р. (найменше) до 8,6 тис. осіб у 2001 р. (найбільше) [1, с. 3]. Чисельність наяв-

ного населення в області, за оцінкою, на 1 січня 2017 р. становила 1059,2 тис. осіб, у т. ч. у міських поселеннях – 473,6 тис. осіб та в сільській місцевості – 585,6 тис. осіб [2]. Таке співвідношення підтверджує сільськогосподарську спеціалізацію Тернопільської області в національній економіці України і вимагає посилення уваги до проблеми відтворення сільського населення та залучення його до господарської діяльності. Незважаючи на чисельну перевагу сільського населення, його скорочення відбувається значно швидшими темпами, ніж міського. Складніша демографічна ситуація на селі пояснюється суттєвою різницею умов життя, праці, побутового та медичного обслуговування.

У Тернопільській області чисельність населення змінюється за рахунок природного та міграційного рухів. Починаючи з 2014 р. чисельність населення зменшується, але виключно за рахунок природного скорочення, водночас зафіксовано незначний міграційний приріст населення. Упродовж 2016 р. чисельність населення зменшилася на 6517 осіб, що відбулося за рахунок як природного скорочення – 4980 осіб, так і міграційного – 1537 осіб [2]. Інтенсивність міграцій пов'язана з рівнем економічного розвитку регіону, кількістю постійного населення, взаємним розташуванням районів. Напрями міграцій зумовлюються не лише загальним економічним рівнем, але і структурою економіки, географічним положенням, природними умовами.

Проведений аналіз природного руху населення Тернопільщини дозволив встановити, що в 2016 р. порівнянні з минулим роком спостерігається зменшення кількості народжених (на 802 дитини) та збільшення кількості померлих (на 299 осіб) [3]. Така ситуація є негативною, оскільки подальше зниження народжуваності призведе до швидкої депопуляції населення. Низька народжуваність зумовлена рядом причин економічного характеру: зубожінням населення, житловою проблемою, а також небажанням молодих людей народжувати дітей відразу після одруження. Все вище окреслене призводить до скорочення населення, його старіння, що відбивається на стані ринку праці, оскільки скорочується частка населення працездатного віку і зростає демографічне навантаження.

Крім того, занепокоєння викликає зростання смертності серед працездатного населення. Так, у Тернопільській області у 2015 році у віці 15-64 роки померло 3483 особи [4]. Зростання смертності серед осіб даної вікової категорії вказує на наявність недоліків в організації і охороні праці, недостатній рівень медичного обслуговування. Переважна кількість робочих місць Тернопільської області не відповідає вимогам забезпечення повноцінного відтворення робочої сили. Тому варто звернути увагу на покращення стану

робочих місць, скорочення частки шкідливих для здоров'я виробництв.

У Тернопільській області відмічаються диспропорції між смертністю сільського і міського населення. У 2015 р. в області зареєстровано 15253 померлих, з них в сільській місцевості – 10418 чол., що становило 68,3% від кількості усіх померлих, у містах – 4835 чол. Загальний показник смертності в 2015 р. порівняно з 2014 р. зріс з 14,2 до 14,3 померлих на 1000 осіб наявного населення. Смертність у сільській місцевості в 1,7 рази вища, ніж у міських поселеннях, що обумовлено інтенсивним процесом старіння сільського населення, умовами життя, рівнем медичного та побутового обслуговування. У сільській місцевості особи у віці 65 років і старше станом на 1 січня 2016 р. становили 17,9% від загальної чисельності сільського населення, в міських поселеннях – 12,2% [4, с. 80].

Отже, скорочення населення відбувається за рахунок зниження народжуваності, підвищення рівня смертності та від'ємного міграційного сальдо, що негативно позначається на трудовому потенціалі Тернопільської області через скорочення трудових ресурсів (як відносно, так і абсолютно), відновлення яких потребує тривалого періоду.

Аналіз демографічної ситуації займає важливе місце у комплексі заходів впливу на ринок праці. Інформація про демографічний стан регіону дозволяє прогнозувати розвиток ситуації стосовно зайнятості населення, вживати необхідні заходи для спрямування цього розвитку в потрібне русло і пом'якшення кризових явищ. У зв'язку з цим при дослідженні процесів, що мають місце на ринку праці, необхідно звертати увагу на всі фактори відтворення населення.

Зазначимо, що крім природного руху населення заслуговує на увагу вивчення його механічного руху – міграції, яка впливає на соціальні, економічні та демографічні показники розвитку регіонів. Так, у Тернопільській області однією з важливих проблем є наявність «заробітчанської міграції», в якій беруть участь, в основному, працездатні особи (молодь). Молодіжне безробіття збільшує соціальну напругу, погіршує криміногенну ситуацію (на Тернопільщині питома вага працездатних осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів, які на момент учинення злочину не працювали і не навчалися, становила 33,3%, безробітних – 37,2% [2]). У цілому суспільство несе великі втрати через неповне використання трудового потенціалу молоді. Серед мотивів міграції переважають мотиви, пов'язані з незадоволенням заробітною платою, житловими умовами.

Викликає занепокоєння відтік за межі області і країни високоосвіченого населення. Такий процес веде до зниження освітнього та професійного

рівня трудових ресурсів Тернопільської області. Для запобігання цьому необхідно створювати додаткові робочі місця, які дозволили б залучити до економічної діяльності ширше коло спеціалістів з вищою освітою і знизити відтік працездатного населення за межі області. За січень-вересень 2016 року чисельність зайнятого населення в цілому по області, обчислена за методологією Міжнародної Організації Праці (МОП) [5], становила 411,5 тис. осіб і у порівнянні з відповідним періодом 2015 року збільшилась на 1,4 тис. осіб [6]. Рівень зайнятості населення Тернопільщини, який розрахований за цією ж методологією, зріс з 52,1% до 52,5% [6]. Чисельність безробітних в області у віці 15-70 років, обчислена за методологією МОП, у середньому за 9 місяців 2016 року порівняно з відповідним періодом 2015 роком зменшилась на 2,1 тис. осіб і становила 50,7 тис. осіб, а рівень безробіття зменшився на 0,4 відсоткового пункту і становив 11,0% [6].

Проведений аналіз статистичних даних Головного управління статистики у Тернопільській області [3] дозволив виявити такі основні тенденції на ринку праці Тернопільщини:

- зменшення середньооблікової чисельності штатних працівників (з початку 2016 року вона зменшилась на 2,6% і у листопаді склала 151,2 тис. осіб);

- наявність заборгованості з виплати заробітної плати (з початку поточного року вона збільшилась майже у 2 рази і станом на 1 грудня 2016 року склала 8333,8 тис. грн.);

- зменшення чисельності платників єдиного внеску на соцстрахування (у листопаді поточного року порівняно з відповідним періодом минулого року менша на 22,7 тис. осіб або на 10,7% та становила 188,8 тис. осіб);

- кількість вакансій з хорошою зарплатою (серед поданих вакансій лише 3,2% були із заробітною платою вищою від середньої по області, в той же час 10,3% – з мінімальною заробітною платою).

Як відомо, служба зайнятості є посередником між роботодавцями і незайнятим населенням на ринку праці. Тому, обласною службою зайнятості вживаються активні заходи щодо сприяння у працевлаштуванні шукачам роботи та оперативного укомплектування вакансій. Так, намітилась позитивна динаміка щодо збільшення кількості роботодавців, які мали вакансії з 5822 у 2015 році до 6044 у 2016 році або на 3,8% та кількості вакансій – з 34817 до 35651 або на 2,4% [6]. Станом на 31 грудня 2016 року актуальними були 1140 вакансій, у т. ч. для робітників – 693, для службовців – 349, для осіб, які не потребують спеціальної підготовки – 98 [6]. У Тернопільській області найбільшим попитом користувались робітничі професії, зокрема, продавці, кухарі, водії автотран-

спортних засобів, лицювальники синтетичних матеріалів, швачки, електромонтери з ремонту та обслуговування електроустаткування, офіціанти, оператори котельні, а без кваліфікації – вантажники та підсобні робітники.

Зауважимо, що на Тернопільщині спостерігається значний кількісний дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією. Так, навантаження зареєстрованих безробітних на одне вільне робоче місце в цілому по області збільшилося на 4 особи і на кінець грудня 2016 р. становило 9 осіб, а у 2015 році – 13 осіб [6]. Показник коливався від 2 осіб у м. Тернополі до 232 осіб у Шумському районі, Монастирському районі – 210, Гусятинському районі – 104 [6]. Зазначимо, що переважна кількість вільних робочих місць розрахована на працівників низького рівня кваліфікації, а в структурі пропозиції на ринку праці переважну більшість складають особи з вищою та професійно-технічною освітою.

Упродовж 2016 року послугами служби зайнятості скористались 47811 осіб, з них 32799 мали статус безробітного [6]. За сприянням базових центрів зайнятості у 2016 році працевлаштовано 23933 особи, з них 9980 осіб були зі статусом безробітного [6]. З компенсацією роботодавцям витрат єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування працевлаштовано 428 безробітних. З компенсацією витрат роботодавцю на оплату праці працевлаштовано 17 внутрішньо переміщених осіб, з компенсацією витрат для проходження медогляду – 1 таку особу. Одноразову допомогу по безробіттю для організації підприємницької діяльності отримали 104 особи [6]. До участі в громадських та інших роботах тимчасового характеру залучено 3478 осіб, з них 3342 безробітних. Після завершення даних робіт 1069 осіб працевлаштовано на постійне місце праці.

За станом на 31 грудня 2016 року на обліку в центрах зайнятості перебувало 10782 безробітних, серед них частка жінок склала – 46,7%, молоді віком до 35 років – 36,9%, робітників – 41,9%, службовців – 40,9%, осіб, які мають додаткові гарантії щодо сприяння у працевлаштуванні – 39,6% [6]. У даний час серед безробітних налічується найбільше осіб з вищою освітою – 44,0% від їх загальної кількості, а у Тернопільському міськрайонному центрі зайнятості – 80,9% [6].

Допомогу по безробіттю станом на 31.12.2016 року отримували 9045 безробітних (83,9% від їх загальної чисельності). Середній розмір цієї допомоги протягом 2016 року зріс на 43,7% і у грудні 2016 року становив 1768,22 грн. Станом на 31.12.2016 р. на обліку перебуває 23 безробітних з числа вимушено переміщених осіб, для яких продовжується пошук роботи [6].

У Тернопільській області середня тривалість пошуку роботи безробітними (за методологією

міжнародної організації праці) у 2015 році становила 5 місяців, у 2014 році – 4 місяці. Отже, спостерігається поступове зниження середньої тривалості безробіття, але варто зауважити, що після більш ніж 9 місяців зменшується активність пошуку роботи, бажання працювати «відпадає», людина втрачає професійні навички. Довготривале безробіття призводить до негативних соціально-економічних та психологічних наслідків у суспільстві, спричиняє бідність і подальше розширення населення за рівнем доходів. Незважаючи на те, що в суспільній свідомості зростання бідності часто асоціюється з реформами, в Україні цей процес є результатом зтяжної економічної кризи. Причому система соціальної допомоги і соціального страхування не тільки нерентабельна але і не здатна справитись з очікуваним загостренням бідності і зростанням безробіття. Скорочення доходів, девальвація, інфляція, безробіття та війна переформатували соціальні прошарки українського суспільства і підвели багатьох до межі бідності [7]. Тому, 8 серпня 2016 року Кабінет міністрів України підтримав проект урядового розпорядження про затвердження Плану заходів на 2016-2017 роки щодо реалізації Стратегії подолання бідності. Розпорядженням голови Тернопільської облдержадміністрації від 19.09.2016 р. за № 538-од в області затверджений план заходів на 2016-2017 роки з реалізації в області Стратегії подолання бідності.

Незважаючи на те, що, на перший погляд, ситуація з безробіттям виглядає відносно спокійною, ця проблема в будь-який момент може набрати небезпечного відтінку. Зокрема, приховане безробіття загрожує перерости у відкрите. Підприємства при відсутності інвестицій, сировини, скороченні замовлень на продукцію змушені переходити на неповний робочий день, тиждень, відправляти працівників у неоплачувані відпустки. Для покращення ситуації необхідно вжити радикальних заходів. При цьому, основну ставку варто робити на активну політику зайнятості, створювати нові робочі місця через інвестування в нові прогресивні галузі промисловості. Державним органам зайнятості доцільно максимально скоротити термін пошуку роботи для безробітних. Необхідно максимально скоротити терміни працевлаштування в регіоні, виходячи із можливих соціальних і психологічних наслідків. Цього можна досягти за рахунок розвитку оперативної інформаційної мережі.

У боротьбі з безробіттям потрібно використовувати досвід країн, що пройшли шляхом реформ. Так, важливим кроком є розширення різноманітних форм власності. Перехід до різних форм власності передбачає спільну відповідальність держави й інших суб'єктів ринку праці за ефективне використання трудових ресурсів. Сприяння

розвитку ефективних робочих місць шляхом проведення структурної, науково-технічної політики повинно супроводжуватись діями регіональних органів щодо зменшення можливих при цьому соціальних затрат і недопущення масового безробіття. У зв'язку з цим значна увага в системі регулювання ринку праці повинна приділятися стимулюванню попиту на робочу силу.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, з вище наведеного можна окреслити основні проблеми сучасного ринку праці Тернопільської області:

- низька мотивація до праці (10% вакансій з мінімальною заробітною платою та лише 4% вакансій із заробітною платою більшою від її середнього обласного розміру (за квітень 2016 року – 3442 гривень);
- зниження рівня економічної активності населення, в тому числі і серед осіб працездатного віку;
- трудова міграція за межі області, в тому числі за кордон;
- дисбаланс у професійно-кваліфікаційному розрізі між попитом на робочу силу та її пропозицією;
- тіньова зайнятість;
- споживацькі настрої безробітних (немає ніякого бажання шукати роботу через отримання субсидій, соціальних виплат).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення Тернопільської області на 1 січня 2016 року» [За редакцією Дідуник Н. С.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області. – 2016. – 65 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.
4. Статистичний збірник «Населення Тернопільської області за 2015 рік». – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області. – 2016. – 100 с.
5. Методологічні положення щодо класифікації та аналізу економічної активності населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2011/12/metod.htm. – Назва з екрана.
6. Офіційний сайт Тернопільського обласного центру зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/ter/>. – Назва з екрану.
7. Струченков О. Динаміка бідності в Україні [Електронний ресурс] / О. Струченков. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/ru/dynamika-bidnosti-in-ua/>. – Назва з екрану.